

Sammer

– et folk i fire land

- **40.000 samer i Norge**
- **20.000 samer i Sverige**
- **7.500 samer i Finland**
- **2.000 samer i Russland**

SAMENE ER EN FOLKEGRUPPE som utgjør en opprinnelig befolkning og i dag en etnisk minoritet i Finland, Sverige, Norge og Russland. Samene har et eget bosettingsområde, språk, kultur og historie.

Begrepet «Sápmi» brukes i dag som betegnelsen på landet der samene bor, Sameland. Begrepet finnes i alle samiske dialekter, og kommer av samenes egen benevnelse på seg selv, *sámit* eller *sápmelaččat*. I Norge ble de tidligere kalt «lapper» eller «finner», i Sverige «lappar» og «lappalaiset» i Finland. Nå innarbeides betegnelsen Saami eller Sámi (skrivemåte på engelsk) også internasjonalt, f.eks. i oppslagsverk og innenfor det verdensomspennende urfolkssamarbeidet samene deltar i.

Så langt tilbake som det finnes kildemateriale, vet man at det har bodd samer i de områder i Norden og på Kolahalvøya der det i dag finnes fast samisk bosetting. I det indre av Finnmark fylke i Norge og Utsjoki kommune i Finland er samene i majoritet. Det er anslått at samenes antall i dag er et sted mellom 60–70 000. Samenes antall i Norge har de senere år vært anslått å være ca. 40 000, i Sverige ca. 20 000, i Finland 7500, og i Russland 2000.

I Norge har man i lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven av 1987) §2–6 også definert «same» ut fra en kombinasjon av språklige og subjektive kriterier. Her heter det at de som avgir erklæring om at de oppfatter seg selv som same, og som enten har samisk som hjemmespråk eller minst en av foreldrene, besteforeldrene eller oldeforeldrene har eller har hatt samisk som hjemmespråk, eller at en er barn av en som allerede er registrert i samemantallet, kan kreve seg innført i samemantallet i bostedskommunen og er valgbar til Sametinget. Finske, svenske og russiske samer kan registrere seg i samemantallet hvis de har bodd tre år i Norge, når de oppfyller kriteriene i §2-6 i Sameloven.

www.samediggi.no

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2006.

Hans majestet kong Harald åpner det 5. Sametinget 9. oktober 2005. Foto: Min Åigi.

Sametinget i Norge – samenes folkevalgte organ

SAMETINGET ER ET SELVSTENDIG FOLKEVALGT ORGAN, og er det representative talerøret for samene i Norge. Representantene velges av og blant samene i hele landet. Fundamentet for Sametinget finnes i Samelovens paragraf 1–2, som slår fast at samene skal ha sitt folkevalgte Sameting valgt av og blant samer i Norge. Etableringen av Sametinget er et sentralt element oppfyllelsen av Grunnlovens paragraf 110a som ble vedtatt av Stortinget 21. april 1988. Grunnlovens paragraf 110a slår fast at «Det påligger Statens Myndigheter at legge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.» Arbeidsområdet for Sametinget er alle saker som Sametinget mener særlig angår den samiske folkegruppen.

Sametinget som folkevalgt organ har 43 representanter (utvidet i 2005 fra 39) valgt av og blant samer på basis av et samemantall. Landet er inndelt i 13 valgkretser. Valg til Sametinget holdes hvert fjerde år samtidig med stortingsvalget. Sametinget samles fire ganger i året. Mellom samlingene har Sametingsrådet ansvaret for Sametingets virksomhet. Presidenten og rådets medlemmer velges av og blant Sametingets representanter. Forøvrig er Sametingets representanter fordelt på flere fagkomiteer som hver ivaretar saker som vedkommer deres fagområder.

Sametinget i plenum. FOTO: MIN ÁGI.

Virksomheten til Sametinget er tosidig: (1) tjene som samenes folkevalgte organ og fremme politiske initiativ og (2) ta seg av forvaltningsoppgaver som nasjonale myndigheter eller gitte lover har delegert til Sametinget. Som politisk organ arbeider Sametinget med de saker som tinget selv mener er av særlig interesse for det samiske folket. Sametinget initierer og gjør sitt syn gjeldende i alle saker som er relevante for dets virksomhet.

Den norske stat bevilger midler til Sametingets virksomhet slik at det kan oppfylle sine oppgaver. Bevilgningene kommer over flere departements budsjetter. I regjeringen har Arbeids- og inkluderingsdepartementet ansvaret for samiske saker. Det er også Arbeids- og inkluderingsdepartementet som har ansvaret overfor Stortinget om Sametingets bruk av midler, og kan be om rapporter om bruken av Sametingets midler. Sametinget fordeler midler etter sine egne prioriteringer.

www.samediggi.no

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Sametingets hovedadministrasjon er i Karasjok. Det nye bygget ble tatt i bruk i 2000. FOTO: JOHN T. SOLBAKK.

Sametinget

i Norge som forvaltningsorgan

VED ETABLERINGEN I 1989 var omfanget av saksområdene som ble overført og tillagt Sametinget beskjedent. Norsk sameråd av 1964 ble nedlagt i og med opprettelsen av Sametinget og oppgavene overført Sametinget. Det mest synlige av disse oppgavene var Samisk utviklingsfond som da hadde en årlig bevilgning på ca 8 millioner kroner. Fra fondet tildelte Samerådet tilskudd til samiske organisasjoner, samisk husflid og håndverk. Retningslinjene for fondet var vedtatt av Kommunaldepartementet.

Allerede ved etableringen var det også lagt opp til at Sametinget etter hvert skulle overta forvaltningsoppgavene av samiske saker som lå hos sentraladministrasjonen. Sametinget er siden 1992 tillagt det formelle ansvaret for utviklingen av samisk språk i Norge. Til formålet disponerer Sametinget midler som årlig tildeles kommuner og fylkeskommuner med samisk befolkning. I 1993 overtok Sametinget ansvaret for saksområdet samisk kultur med et samisk kulturfond fra Norsk kulturråd. I 1994 overtok Sametinget ansvaret for vern av samiske kulturminner fra Miljøverndepartementet ved Riksantikvaren og Tromsø Museum. I 2000 overtok Sametinget Samisk utdanningsråds funksjoner fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Sametinget har dermed bl.a. ansvaret for utviklingen av samiske læremidler og disponerer en årlig fast bevilgning til formålet.

Hovedadministrasjonen for Sametinget ligger i Karasjok. Sametinget har også kontor i Kautokeino, Nesseby, Kåfjord i Troms, Tysfjord og Snåsa. Det er ca. 115 ansatte i Sametinget (2006). Sametingets totale budsjett for 2006 var ca 260 millioner kroner.

www.samediggi.no
www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Foto: Min Áigi.

Foto: Min Áigi.

FOTO: ALTAPOSTEN.

Alta-saken

UTBYGGINGEN AV ALTA-KAUTOKEINOVASSDRAGET er karakterisert som den mest omstridte kraftutbyggingen i norsk historie. Stortinget vedtok den endelige utbyggingen i 1978 som innebar et kraftverket med en 110 meter høy demning. Den vedtatte utbyggingen var mindre enn planen fra 1970 som innebar også at samebygda Máze ville bli lagt under vann.

Utbyggingsplanene møtte sterk motstand, særlig i samiske miljøer. I Masi ble de første demonstrasjonene mot utbyggingen organisert samme år. I årene som fulgte ble det av motstanderne organisert demonstrasjoner, kampanjer og ulike aksjoner for å få stortingsflertallet til å snu. Samiske grupper gjennomførte sultestreiker foran Stortinget. Motstanden mot utbyggingen var i utgangspunktet basert nettopp på frykten for at den ville true naturmiljøet i hele vassdraget og ødelegge vassdraget som viktig lakseelv. Det samiske rettighetsaspektet i motstanden lå i samiske krav til retten til land og vann, og frykten for negative følger for reindriften som hadde reinbeiter i området. Motstanden kulminerte i den største sivile ulydighetsaksjonen i Norge etter 2. verdenskrig, da en styrke på 600 politimenn i januar 1981 måtte fjerne demonstrantene fra utbyggingsområdet. Konflikten endte i Høyesterett som avsa dom i favør av utbyggingsplanene. Kraftverket med demningen sto ferdig i 1987.

Som en følge av den samiske motstanden mot utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget, ble det i 1980 og 81 avholdt møter med preg av forhandlinger mellom regjeringen og en samisk delegasjon oppnevnt av Norske Samers Riksforbund, Norske Reindriftsamers Landsforbund og Nordisk Sameråds norske seksjon. Resultatet av forhandlingene ble at regjeringen oppnevnte to utvalg til å utrede samiske kulturspørsmål og samiske rettsforhold. Det siste utvalget fikk betegnelsen Samerettsutvalget. Utvalget skulle prioritere arbeidet med et folkevalgt organ for samene. Dette resulterte i den såkalte Sameloven av 1987, som igjen er grunnlaget for opprettelsen av Sametinget i Norge. Det andre konkrete resultatet av Samerettsutvalget er grunnlovstillegget av 1988, og Finnmarksloven som ble vedtatt av Stortinget våren 2005.

www.samediggi.no

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Grunnlaget for norsk samepolitikk

SAMENE ER ET URFOLK I NORGE som har et folkerettslig krav på et særlig kulturvern. Norsk lovgivning som danner det rettslige grunnlaget for samepolitikken, utgjøres først og fremst av:

- Grunnlovens § 110a
- Lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven)

Grunnlovens § 110a lyder: «Det påligger Statens Myndigheter at lægge forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.» Grunnlovsbestemmelsen innebærer en rettslig, politisk og moralsk forpliktelse for norske myndigheter til å tilrettelegge forholdene slik at samene selv skal ha innflytelse på det samiske samfunnets utvikling. Grunnlovens § 110a er en konstitusjonell garanti for samene som urfolk i Norge, og er en konstitusjonell og politisk garanti for beskyttelse av samisk språk, kultur og samfunn. Selv om grunnlovsbestemmelsen ikke eksplisitt bruker betegnelsen «urfolk», så er det antatt at statens forpliktelser slik det er uttrykt i Grunnloven, er grunnlagt på det faktum at samene er urfolk i Norge. Mye av den positive utviklingen innen samepolitikken i Norge etter etableringen av Sametinget kan direkte tilskrives den politiske og legale rammen som grunnlovsbestemmelsen gav.

Samelovens § 1–2 sier at «den samiske folkegruppe skal ha et eget landsomfattende sameting valgt av og blant samene». Samelovens kapittel 2 inneholder nærmere bestemmelser om Sametingets myndighet og arbeidsområde, valgeregler, mm. Samene skal i henhold til same-lovens § 2–1 selv bestemme Sametingets arbeidsområde.

Sametinget er nødvendig som aktør for å sikre etterlevelse av Grunnlovens § 110a, og for å gi målsettingen i paragrafen et konkret innhold.

Samelovens § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk i Norge, og at de er likestilt etter nærmere bestemmelser i same-lovens kapittel 3 om bruk av samisk språk.

www.dep.no/aid/

www.samediggi.no

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hansen i Sametinget høsten 2005, blir vist rundt av nyvalgt president Aili Keskitalo. Foto: MIN ÅIGI.

Samiske saker i sentraladministrasjonen i Norge

SAME- OG MINORITETSPOLITISK AVDELING avdeling i Arbeids- og inkluderingsdepartementet har det overordnede ansvaret for å utvikle og vedlikeholde en helhetlig statlig politikk overfor den samiske befolkning. Avdelingen er det sentrale administrative og koordinerende organ i samiske saker. Avdelingen er som sådan også sekretariat for et eget interdepartementalt samordningsorgan for samiske spørsmål.

Avdelingen arbeider med å legge forholdene til rette for at samene kan videreutvikle og styrke sin egen kultur, sitt språk, og sitt nærings- og samfunnsliv. I dette ligger også å utvikle kontakt og dialog mellom regjeringen og Sametinget. Avdelingen arbeider også med samordning av samiske spørsmål på nordisk nivå, og med å bidra i utviklingen av en internasjonal urfolkspolitikk.

Det er utviklet prosedyrer for konsultasjoner mellom norske myndigheter og Sametinget. De skal gjelde i saker som vil kunne påvirke samiske interesser direkte. Det er under utarbeidelse retningslinjer for hvordan konsultasjonsprosedyrene kan praktiseres på en hensiktsmessig måte.

www.dep.no/aid/
www.samediggi.no
www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

FN-bygningen. FOTO: TORIKEL RASMUSSEN.

Norge og internasjonale konvensjoner

NORGE HAR TILTRÅDT flere internasjonale konvensjoner, erklæringer og avtaler som har betydning for rettstilstanden til etniske minoriteter og urfolk, og som også har virkninger for samene. De viktigste internasjonale rettsregler og normer som Norge har sluttet seg til, og som setter rammer for norsk samepolitikk er:

- Internasjonal konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter, særlig artikkel 1 og 27
- ILO konvensjon nr. 169 Om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige land (1989)
- Den internasjonale konvensjonen om avskaffelsen av alle former for rasediskriminering
- FNs konvensjon om barns rettigheter, særlig artiklene 2, 17 (d) og 30 (1989)
- FNs konvensjon om avskaffelsen av alle former for diskriminering mot kvinner (1979)
- Europarådets rammekonvensjon til beskyttelse av nasjonale minoriteter (1995)
- Europarådets charter om regionale og minoritetsspråk (1992)

I tillegg til juridisk bindende internasjonale instrumenter, er en rekke internasjonale deklarasjoner viktige elementer i den norsk samepolitikken, herunder Agenda 21 fra verdenskonferansen for miljø og utvikling (1992), særlig kapittel 26, og deklarasjonen og aksjonsprogrammet fra Verdenskonferansen om menneskerettigheter (1993).

Artikkel 27 i Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter har vært den viktigste internasjonale menneskerettighetsbestemmelsen for utviklingen av norsk samepolitikk og aksept av samiske rettigheter i norsk lov. Artikkel 27 uttaler at «I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke eget språk». Artikkelen verner minoriteter i forhold til negativ forskjellsbehandling. Staten er forpliktet til å få i stand positive tiltak for beskyttelse av identiteten til urfolk og minoriteter og deres rett til å dyrke deres kultur og språk og praktisere deres religion. Det betyr at rettighetene fastsatt i denne bestemmelsen ikke skal nektes.

FNs generalsekretær Kofi Annan og første leder av Permanent Forum for urfolkssaker Ole Henrik Magga.

FOTO: FNs BIBLIOTEK.

Med hensyn til utøvelsen av kulturelle rettigheter beskyttet av artikkel 27, har flere relevante FN organer anerkjent at kultur kan manifestere seg på flere måter, også en spesiell levevis basert på utnyttelsen av landressurser, særlig gjelder dette urfolk. En slik rettighet kan innbefatte slike tradisjonelle aktiviteter som fiske, jakt og tamreindrift.

ILO konvensjon nr.169 er det internasjonale rettslige instrumentet som retter seg direkte mot vern av urfolk. Norge var den første staten som ratifiserte konvensjonen i 1990. ILO konvensjonen anerkjenner urfolks rett til egne institusjoner og ha kontrollen over disse, at de har rett til egne levemåter og økonomisk utvikling, og rett til å bevare og utvikle deres egen identitet, språk og religion innenfor rammen til nasjonalstaten de bor i. Konvensjonen inneholder også bestemmelser om urfolks rett til land og naturressurser. Urfolks adgang til deres land og ressurser er ansett som sentrale om de materielt og kulturelt skal overleve som eget folk.

www.dep.no/aid/

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Tre Sametingspresidenter i februar 2005. Lars Anders Bær, Sametinget i Sverige, Pekka Aikio, Sametinget i Finland og tidligere sametingspresident Sven-Roald Nystø, Norge. FOTO: MIN ÅIGI.

Forslaget til Nordisk samekonvensjon

ØNSKET OM EN NORDISK SAMEKONVENSJON ble først reist av Nordisk Sameråd i Samekonferansen i 1986, og ble senere fulgt opp i Samekonferansen i 1992. I 1998 ble saken diskutert i fellesmøte mellom samerettskomiteene i Finland, Sverige og Norge.

Under Nordisk Råds 46. sesjon i Reykjavik 28. februar 1995 ble det avholdt et ministermøte om samiske saker, med deltakelse av ministrene ansvarlig for samiske saker fra Finland, Sverige og Norge. Ministrene fremmet initiativ til å starte arbeidet med en Nordisk samekonvensjon.

Høsten 2002 oppnevnte de ansvarlige ministrene for samiske saker i Norge, Sverige og Finland og sametingspresidentene i de respektive landene, en ekspertgruppe til å utarbeide et utkast til en Nordisk samekonvensjon. Ekspertgruppen overleverte sin innstilling til oppdragsgiverne ved det årlige fellesmøtet mellom sameministrene og sametingspresidentene 16. november 2005 i Helsingfors. Ekspertgruppen ble ledet av tidligere høyesterettsjustitarius i Norge, professor Carsten Smith.

Innstillingen har en konvensjonstekst som består av 51 artikler fordelt på syv kapitler. Konvensjonsutkastet har som overordnet mål å bevare og styrke rettighetene til samene som urfolk med særlig vekt på å sikre og videreutvikle samisk språk, kultur, livsgrunnlag og samfunn. Utkastet tar utgangspunkt i at samene er urfolk i de tre nordiske landene, og er utarbeidet på bakgrunn av eksisterende og forestående internasjonale menneskerettighetsstandarder.

Ekspertgruppen foreslår at Konvensjonen blir ratifisert av Finland, Norge og Sverige, og at det er nødvendig at de tre sametingene godkjenner konvensjonen før den ratifiseres av statene. Utkastet ble sendt på samtidig høring i de tre landene i begynnelsen av 2006, og det vil bli lagt opp til drøfting om den videre behandling av saken.

www.samediggi.no

www.galdu.org

www.dep.no/aid/

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Foto: Min Ålgi.

Finnmarksloven og Finnmarkseiendommen

FINNMARKSLOVEN BLE VEDTATT AV STORTINGET VÅREN 2005. Loven innebærer at ca 95% (ca. 46 000 km²) av arealet i Finnmark, landets nordligste fylke, overføres til Finnmarks befolkning gjennom et nytt organ kalt Finnmarkseiendommen.

Bakgrunnen for Finnmarksloven og opprettelsen Finnmarkseiendommen var krav fra samisk side om at samiske rettigheter skulle utredes. Regjeringen fulgte opp ved å nedsette Same-rettsutvalget i 1984 for å utrede rettsforholdene og fremme forslag. Samerettsutvalgets forslag har ligget til grunn for Finnmarksloven og den endelige etableringen av Finnmarkseiendommen. Se forøvrig ark 4 om Alta-saken.

Norske myndigheter hadde i tidligere tider den oppfatning at samisk nomadisk bruk ikke kvalifiserte til eiendomsrett til landområder. Denne oppfatningen kom av misforståelsen om at nomadisk livsform ikke avstedkom landrettigheter. Denne oppfatningen er gradvis blitt endret, og samenes rett til bruk av land og vann har etter hvert vunnet anerkjennelse.

Grunnlaget for loven er at samene gjennom langvarig bruk av land og vann har opparbeidet seg individuell og/eller kollektiv bruksrett og eiendomsrett til grunn i Finnmark. Et av de viktigste formålene med loven er å gi befolkningen i Finnmark større innflytelse på forvaltningen av grunnen i fylket. Kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter er et viktig element i Finnmarksloven, og bruks- og eiendomsrettighetene i Finnmark skal fortsatt utredes og avklares. Det er opprettet en kommisjon og en særdomstol for dette formålet. Prinsippene om hevd og alders tids bruk skal ligge til grunn for arbeidet. Rettigheter til fiske i sjøen er ikke omfattet av Finnmarksloven. Disse rettighetene skal utredes.

Finnmarkseiendommen har et styre på seks medlemmer, tre valgt av Finnmark fylkeskommune og tre valgt av Sametinget.

www.finnmarksloven.no

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Reindrift – en eksklusiv samisk næring i Norge

REINDRIFT ER EN SAMISK NÆRING I NORGE. Det betyr at innenfor reinbeiteområdene er retten til å drive med rein en lovfestet, eksklusiv rett for personer av samisk ætt og som har tilknytning til en reindriftsfamilie. Omlag 2800 personer er tilknyttet den samiske reindriften.

De samiske reinbeiteområdene i Norge strekker seg fra grensen mot Russland i nord-øst til Femunden i sør-øst. Landet er inndelt i 6 reinbeiteområder som igjen er delt inn i 82 reinbeitedistrikter.

Reinvokterne flytter tamreinflokkene sine mellom kyst og innland. Reindriftssamene arbeider sammen i siidaer, et arbeidsfelleskap hvor flere familier flytter sammen mellom faste sesongboplasser. I dag er nomadismen erstattet av en mer bofast form, men fortsatt flyttes reinen mellom ulike sesongbeiter.

Reindriften er i dag en modernisert næring med stor grad av mekanisering og bruk av teknologiske nyvinninger. I den daglige driften er reineierne fremdeles avhengig av kunnskapene som er magasinert gjennom generasjoner om bl.a. samspillet i naturen og bruken av beiteområdene under skiftende klimatiske værforhold.

På grunn av at all produksjon skjer på naturlig beite utgjør reinkjøtt en liten del av det totale kjøttmarkedet i Norge. Reinkjøtt er en sunn og smakfull, men også eksklusiv råvare. Reindriften er likevel ikke alene kjøttprodusent for familiens eget bruk og for salg, men også en viktig manifestasjon av samisk kultur. Den er en særskilt samisk levemåte som er mye mer enn en næringsvei som gir inntekt, og er et viktig materielt grunnlag for samisk kultur.

www.reindrift.no

www.nbr.no

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

FOTO: MIHKU SOLBAKK

Laksefiske

i de store elvene i Finnmark

FRA GAMMELT AV var det samene som utøvet fisket og hadde fiskeretten i elvene i Finnmark. Det var de samiske siidaene som organiserte fisket i de store elvene. Det var fellesfiske ved bruk av flere typer fiskeredskaper.

I *Deatnu – Tana-elva* samarbeidet beboerne også over riksgrensen. Fra 1870-årene innførte norske og finske myndigheter reguleringer i Tana-elva. Flere tradisjonelle fiskemetoder ble forbudt i øvre del av elva, slik som lystring, «goldin» og overstenging. Reglene tok ikke hensyn til samiske opparbeidede rettigheter. En lov av 1888 regulerte elva ytterligere, men sikret at personer med fast tilknytning til Tana-dalen fikk beholde den fiskeretten som de hadde ervervet gjennom «alders tids bruk». En lov av 1911 reduserte rettighetshaverne ved krav til jordbruksproduksjon som vilkår for å oppbære lakserettigheter. Formålet med den særlige fiskeretten i Tana i dag er at retten skal utnyttes av rettighetshaverne selv. Det årlige laksetinget fatter vedtak om forvaltningen av elva.

I *Alta-elva* er retten til fiske blitt betydelig innskrenket gjennom historien. I en dom på 1880-tallet fikk lokalbefolkningen, samer, innvandrede nordmenn og kvener, fastslått sin kontroll med elva. Retten til fiske i Alta-elva har kommunens innbyggere som en allemannsrett. Fiskeretten har aktive jordbrukere i elvedalen. Før St. Hans er det rett til fritt fiske for innbyggerne i Alta. Fiskeretten etter St. Hans (som har en særlig stor verdi) forvaltes av Alta Laksefiskeri Interessentskap. Folk fra Kautokeino kommune har tradisjoner med å fiske i Alta-elva. Det diskuteres således om allemannsretten til fiske i elva også skal gjelde rein-driftssamer og innbyggere i Kautokeino kommune.

Laksefisket i *Neiden-elva* har vært av stor betydning for østsamisk (skoltesamisk) bosetting og levemåte. Østsamene har hatt sin sommerboplass ved Skoltefossen. De har drevet det tradisjonelle kastenotfisket. Fiskeretten er knyttet til eiendomsrett til jord, et driftskrav og et bostedskrav. Inntektene fra fisket går til de som er medlemmer i Neidenelvans Fiskefelleskap. Årsmøtet fatter vedtak om gjennomføring av fisket.

The Sámi People – a Handbook, Karasjok 2006

Foto: Min Áigi.

Flagget

og samefolkets dag

- *6. februar er samefolkets dag*
- *Flagget godkjent i 1986 av Samekonferansen*
- *Flagget er felles for samene i Norge, Sverige, Finland og Russland*

SAMEFOLKETS DAG 6. februar er offisiell flaggdag i Norge fra 2004. Dagen er felles for alle samer i Norge, Sverige, Finland og Russland. Dagen feires på forskjellig vis i de ulike samiske samfunn. I Norge fastsetter Sametinget retningslinjer for bruken av det samiske flagget.

Bakgrunnen for dagen er det første samiske landsmøtet som ble avholdt 6. februar 1917 i Trondheim. Det var første gang i historien nordsamer og sørsamer fra Norge og Sverige kom sammen for å drøfte saker av felles interesse. Elsa Laula Renberg var en av drivkreftene bak dette møtet, som samlet over hundre deltakere.

Det samiske flagget ble godkjent på Samekonferansen i Åre i 1986. Motivet er designet av kunstneren Astrid Båhl fra Nord-Troms. Hovedmotivet har hun hentet fra runeboomen, og diktet «Beiavvi bártnit» av Anders Fjellner (1795–1876). Fjellner hentet stoff fra samisk folkediktning, hvor samene framstilles som solens sønner og døtre. Flaggets sirkel symboliserer sola og månen.

www.samediggi.no

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003

Språk

DET SAMISKE SPRÅKET tilhører den finsk-ugriske gren av de uraliske språkene. Det er beslektet med de østersjøfinske språkene finsk, estisk, samt ungarsk. Det samiske språk- og bosettingsområdet strekker seg over de nordlige deler av Norge, Sverige, Finland og Kolahalvøya i Russland, i Skandinavia så langt sør som Femunden på norsk side og Dalarna i Sverige.

Nordsamisk er den største samiske språkgruppen og omfatter samer i både Norge, Sverige og Finland. I 1979 ble et felles skriftspråk for nordsamisk vedtatt. Ortografien ligger nært talespråket.

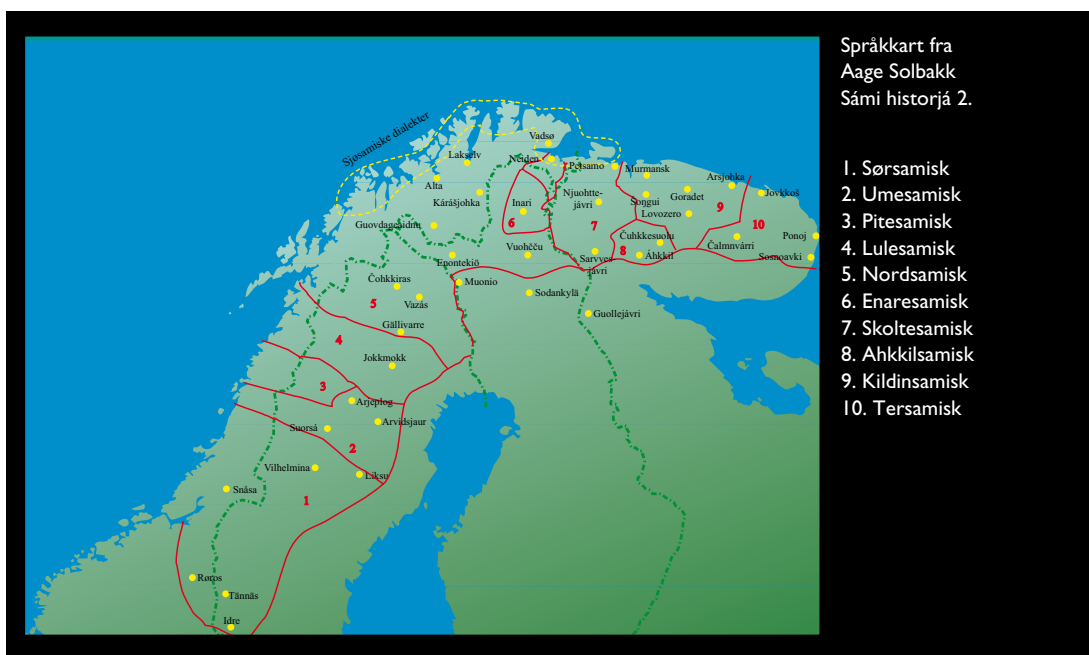
Samisk er rikt på ord og uttrykk som beskriver natur, dyreliv, formasjoner i naturen, snø og forhold som var viktige i jakt og fangstsamfunnet. Endringene i den samiske levemåten har gjort at disse ord og uttrykk holder på å gå tapt.

En undersøkelse gjort av Samisk nærings- og utredningscenter i 2000 for Samisk språkråd anslår samiske språkbrukere i Norge til ca. 25.000. Omtrent halvparten av disse både taler, leser og skriver samisk. Det har vært en positiv utvikling de siste tjue år, særlig i det området som betegnes som forvaltningsområdet for samisk språk, og omfattes av samisk språkløv i Norge, nemlig kommunene Nesseby, Tana, Karasjok, Porsanger og Kautokeino i Finnmark fylke, og Kåfjord i Troms fylke. Sørsamisk er i dag svakest stilt, da samisk språk ikke lenger er dagligspråket i så mange familier. Noe bedre er det for lulesamisk, der flere barn nå lærer samisk både hjemme og på skolen.

www.samediggi.no

www.galdu.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Radio og fjernsyn

HØSTEN 1946 begynte en i Norge med 15 minutter ukentlige radiosendinger på samisk. I dag sendes det mere enn 30 timer i uken. NRK Sámi Radio er siden 1976 etablert med hovedredaksjon i Karasjok og har 8 lokalkontorer i Norge. Sameradiobygget i Karasjok er oppført i 3 byggetrinn hvorav det første ble tatt i bruk sommeren 1984 og det siste høsten 1999.

I tillegg til daglige sendinger på nordsamisk lager NRK Sámi Radio faste radiosendinger på lule- og sørsamisk. Begge disse dialektene har 30 minutter radioprogrammer hver uke og faste nyhetssider på Tekst-TV. Tilbudet omfatter også internett. Det er lokalkontorene i Tysfjord og Snåsa som lager programtilbudet på lule- og sørsamisk.

Høsten 2001 startet Norsk rikskringkasting sammen med Sveriges televisjon (SVT) 10 min. daglige samiske nyhetssendinger på fjernsyn. Finlands Rundradio (YLE) kom til året etter. Sendingene er i dag på 15 min. og lages av NRK Sámi Radio og tilsvarende samiske redaksjoner i Sverige og Finland, og sendes på riksfjernsyn i Norge, Finland og Sverige. I tillegg til dette sender NRK Sámi Radio Mánáid-TV (Barne-TV) på samisk to ganger i uken. Også dette sendes på riksfjernsyn i Norge.

Gjennom et samnordisk prosjekt har sameradioene etablert en nyhetstjeneste på internett. Det arbeides nå med å øke internettilbudet med både kulturtilbud og underholdning.

Også de kommersielle radiokanalene P4 og Kanal 24 i Norge, og den kommersielle TV 2 er av konsesjonsvilkårene fra Kulturdepartementet forpliktet til å sende samiskspråklige og samiskrelaterte programmer.

De Nordiske sameradioene sammen med Samerådet og lokale sameforeninger på Kola gjennomfører et radioprojekt som skal resultere i permanent radiotilbud for samene på Kola fra 2008. Kola Sámi Radio fikk åpnet nye studiolokaler i 2005 i Lujávri-Lovozero. De har også samarbeidsavtale med NRK Sámi Radio, YLE Sámi Radio, SR Sámi Radio og SVT Sápmi.

www.nrk.no

www.samiradio.org

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Aviser

DEN FØRSTE SAMISKSPRÅKLIGE AVISEN Muiltægje (Beretteren) kom ut i 1873. Redaksjonen var i Polmak i Tanadalen mens den ble trykket i Vadsø. To år senere gikk avisen inn da de samiske utgiverne ikke hadde økonomi til å fortette. De neste femti år ble det gjort flere forsøk på å få til en permanent samiskspråklig avis. Alle forsøkene mislyktes etter kort tid både pga. manglende økonomiske ressurser hos utgiverne og at de ble direkte motarbeidet av majoritetsbefolkningen og norske myndighetspersoner. Historisk faller også denne perioden sammen med nasjonalstatens nye offisielle politikk som var assimilering av samene i majoritetsbefolkningen. Dette innebar også en direkte undertrykking av samisk språk.

Samiske aviser har siden hatt vanskelige økonomiske betingelser. For en liten språklig minoritet som samene kan leserkretsen aldri forventes å bli så stor at en ved abonnement og kjøp gjennom løssalg kan holde oppe en egen avis. I dag har en derfor fått etablert ordningen med samisk pressestøtte med fast bevilgning over statsbudsjettet. I 2005 var bevilgningen på ca 13 millioner kroner.

Aviser som i dag mottar samisk pressestøtte:

Sámat, norskspråklig, kommer ut i Porsanger kommune, tre ganger i uken. Opplaget i 2005 var ca. 2300. Kom ut første gang i 1956 i Vadsø.

Min Áigi, samiskspråklig, kommer ut i Karasjok kommune, ukentlig. Opplag i 2005 var ca. 1150. Avisen er en fortsettelse av Sámi Áigi som kom ut første gang i 1978.

Áššu, samsiskspråklig, kommer ut i Kautokeino kommune, ukentlig. Opplag i 2005 ca. 1050. Kom ut første gang i 1993.

www.sagat.no

www.minaigi.no

Samene – en håndbok, Karasjok 2003

Nils-Aslak Valkeapää (1943-2001) med kunstnernavnet Áilohaš er vel den mest kjente samiske forfatteren. *Áilohaš* var lyriker, joiker, komponist og billedkunstner. Foto: MIN AIGI.

Samisk skjønnlitteratur

EGEN SAMISK SKJØNNLITTERÆR PRODUKSJON av betydning kom ikke i gang før etter 1970. Oppblomstringen av både den samiske skjønn- og faglitteraturen fra 1970-tallet henger sammen med samenes egen kamp for å bli hørt. Den litterære produksjonen gikk hand i hånd med de øvrige samiske kulturytringene som samiske miljøer selv stod for.

Samiske forfattere, på lik linje med andre urfolks forfattere, skriver for et meget lite publikum sammenlignet med majoritetssamfunnets. I tillegg har lesernes formelle utdannelse ofte vært og fortsatt er noe begrenset. Det har derfor vært viktig for de samiske kulturforkjemperne å få norske kulturmyndigheter til å etablere støtteordninger bl. a. for litteratur. Dette var viktig fordi leser- og kjøpergrunnet var og er så lite at f.eks. ingen forlag kan regne med å få dekket sine produksjonskostnader gjennom salg. Forfatterne kan heller ikke regne med noen særlig fortjeneste på sine bøker gjennom salg.

Fra 1984 fikk både Sápmi/Sameland, Grønland og Færøyene rett til å innstille egne bøker til Nordisk Råds litteraturpris ved siden av de større nasjonene. Nils-Aslak Valkeapää fra Sápmi fikk Nordisk Råds litteraturpris i 1991. Vaalkeapää er oversatt til flere nordiske språk og engelsk.

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Forlag

SAMETINGET I NORGE ADMINISTRERER i dag produksjonsstøtte både for samiskspråklige lærebøker og skjønnlitteratur, og fordeler årlig driftsstøtte til de samiske forlagene. Årlig kommer det ut ca 30 samiske boktitler for både barn, unge og voksne.

Selvstendig samisk forlagsvirksomhet er av nyere dato. Med den økte samiskspråklige tekstproduksjonen etter 1970 så en også behovet for egne samiske utgivere som kunne ta på seg utgiveransvaret. Tidligere har enkelte forfattere gitt ut egne bøker. Redaktøren og forfatteren Anders Larsen var f.eks. selv utgiver i 1912 av boka *Beavvi Álgu* som regnes for den første samiskspråklige romanen.

Det største forlaget i dag er Davvi Girji os. Forlaget har flest samiske utgivelser i sin portefølje. Viktige samiske forlagsbedrifter i dag er også Dat os. i Kautokeino og Idut as i Porsanger, som begge gir ut både bøker og musikk, mens ABC-Company i Karasjok publiserer elektronisk. I desember 2002 etablerte en del samisk faglitterære forfattere en stiftelse med bl.a. det formål å gi ut bøker, og da særlig fag- og dokumentarlitteratur. Stiftelsen har fått navnet ČálliidLágádus – ForfatternesForlag – Authors'Publisher. Ovennevnte forlag er alle geografisk plassert i det nordsamiske området, men publiserer også på lule- og sørsamisk. Nytt forlag er også Skániid girji som holder til i Evenskjer i Sør-Troms. Forlaget Báhko i Tysfjord publiserer på lulesamisk. Disse forlagene har de siste årene også vært kvalifisert til å motta Sametingets driftsstøtte til samiske forlag.

Nettadresser til samiske forlag:

www.davvi.no
www.calliidlagadus.org
www.idut.no
www.dat.net
www.abc-company.no

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Bibliotek

Samisk spesialbibliotek i Karasjok

SAMISK SPESIALBIBLIOTEK er samlokalisert med Sametinget og er også tillagt oppgaven som forvaltningsbibliotek for Sametinget.

Bibliotekets hovedoppgave er anskaffelse, oppbevaring, tilrettelegging og formidling av bøker og annet materiell på samisk språk og om samiske forhold. Biblioteket får tilsendt ett eksemplar av alt som blir utgitt i Norge der hele eller vesentlige deler av teksten er på samisk. Samisk spesialbibliotek skal primært fungere som bibliotekenes bibliotek og skal informere om egen virksomhet og om samiske forhold generelt, samt låne ut materiell til andre bibliotek. Bibliotekets samling består av over 35.000 bind i tillegg til video, lydbøker, musikkinnspillinger, mikrofilmer, språkkurs, tidsskrifter og aviser. Bibliotekets katalog er tilgjengelig på Internett. Alle kan benytte biblioteket og utlånet er gratis.

Samisk spesialbibliotek:
www.samediggi.no

Bokbusser

Som et tillegg til de vanlige bibliotekene, gir bokbusser muligheter for å låne bøker om samisk kultur og samiske bøker, evt. også videoer og musikk. Tana og Nesseby i Finnmark samarbeider om bokbuss i sine kommuner. Det samme gjør kommunene Karasjok og Porsanger i Finnmark på norsk side med Utsjok kommune i Finland. Kautokeino kommune har bokbuss sammen med kommunene Enontekiö og Muonio i Finland og Kiruna i Sverige. Kåfjord kommune i Nord-Troms har egen bokbuss. Sørsamisk bokbuss med base i Hattfjelldal i Nordland fylke dekker det sørsamiske området som omfatter 10 kommuner på Helgeland og i Nord-Trøndelag. Lulesamisk bokbuss med base i Drag i Tysfjord i Nordland dekker det lulesamiske området i Norge.

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Samiske språk- og kultursentra i Norge

SAMISKE SPRÅK- OG KULTURSENTRA er viktige møteplasser for samer. De gjør et viktig arbeid med å synliggjøre og formidle samisk språk og kultur i sitt nærmiljø.

Språksentrene arbeider bl.a. i forhold til skoleverket, med informasjon om samiske forhold, de samarbeider med lokale samiske institusjoner og organisasjoner, de inngår i nettverk med samisklærerne i området, og de holder kurs for barn og voksne og står for andre lokale arrangementer. Ofte fungerer også språksentrene som arenaer for samhandling mellom generasjoner. Mange av språksentrene samarbeider med flere kommuner, enkelte også med flere fylker eller flere land.

Språksentrene får fast årlig støtte fra Sametinget.

Sametingets språkmotiveringspris

Sametinget deler ut en språkmotiveringspris til enkeltpersoner, institusjoner eller organisasjoner som særlig har arbeidet med å bevare, styrke og fremme samisk språk. Prisen er på 10 000 kroner pluss en kunstnerisk designet diplom. Prisen ble delt ut første gang i år 2000.

www.samediggi.no

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Árran lulesamisk senter i Drag i Tysfjord ble åpnet i 1994. FOTO: ODDMUND PAULSEN.

Beaivváš oppsetning. Foto: Min Áigi.

Samiske teatere

SCENEKUNST ER EN RELATIVT NY KUNSTFORM i samisk sammenheng, og en viktig del av den samiske kulturformidlingen. De samiske teatrene fungerer som arenaer for formidling og opplevelse av samisk kunst og kultur, og for bruk av samisk språk.

Beaivváš Sámi Teáhter

Beaivváš Sámi Teáhter er et nasjonalt samisk teater, og turnerer over hele Sápmi. Teateret ble dannet som en fri gruppe i begynnelsen av 1980-tallet med base i Kautokeino. Fra 1991 kom teateret inn med en fast post på det norske statsbudsjettet. I 2002 ble teateret lagt under Sametingets budsjettforvaltning. Teaterets budsjett er på ca. NOK 13 mill.

Beaivváš har produsert nærmere 70 forestillinger for alle aldersgrupper. En fullstendig og oppdatert turneoversikt finnes på:

www.beivvas.no

Åarjelhsaemien Teatere

Åarjelhsaemien Teatere – Sydsamisk Teater er en organisasjon bestående av teaterinteresserte samer fra både norsk og svensk side i det sørsamiske området. Det ble startet i 1985 av eldre samer, som ønsket å synliggjøre den sydsamiske kultur, språk og musikk. Den formelle stiftelsen skjedde i 1987.

www.hemnes.sapmi.net/sub/teater/sydsamisk_teater.html

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Foto: Min Áigi.

Aktiv samisk ungdom - i forhold til Sametinget

Sametingets ungdomspolitiske utvalg

Sametingets ungdomspolitiske utvalg (SUPU) består av fem faste medlemmer, som oppnevnes av Sametingsrådet. De kommer fra hele landet, og er mellom 18 og 28 år.

SUPU skal bidra til å styrke ungdommers medbestemmelse og innflytelse på Sametingets politikk. SUPU vil motivere unge samer til samfunns- og politisk engasjement, øke unges deltakelse ved valg til Sametinget, og få flere unge samer representert på Sametinget, og i styrer og utvalg. SUPU arrangerer også Sametingets årlige ungdomskonferanse. SUPU tar opp og arbeider med saker på eget initiativ.

SUPU skal være et kontaktledd mellom samisk ungdom og Sametinget, og en høringsinstans og pådriver overfor Sametinget når det gjelder ungdomssaker, samt bistå Sametinget i utformingen av dets ungdomsprofil og ungdomspolitikk. SUPU har en fast kontaktperson i Sametingsrådet, og har to møter i året med Sametingsrådet.

Sametingets administrasjon fungerer som sekretariat for SUPU, og henvendelser til SUPU kan gjøres gjennom administrasjonen eller direkte til medlemmene i SUPU. SUPU har fem medlemmer oppnevnt av Sametingsrådet. Medlemmene er mellom 18 og 28 år.

Sametingets ungdomskonferanse

Sametingets første årlige ungdomskonferanse ble holdt i Karasjok i 2001. Temaene på disse konferansene har vært:

- Rasisme og intoleranse (2001)
- Ungdom og økt medvirkning og innflytelse (2001)
- Samisk kultur på billigsalg? (2002)
- Tradisjon versus modernitet? (2002)
- Samisk språk, samisk språkforvaltning og samisk språkutvikling (2005)

www.samediggi.no.

Samisk oppvekst

– Om tilbud til samiske barn og ungdom. Barne- og familiedepartementet og Sametinget 2003.

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Foto: Min Áigi.

Samiske ungdomsorganisasjoner

DE SAMISKE BARNE- OG UNGDOMSORGANISASJONENE fungerer som møtesteder for samiske barn og ungdom, og som forum for samfunns- og kulturarbeid, samt politisk arbeid. De har gjerne et bredt spekter av aktiviteter som språkarbeid, kulturfestivaler, idrettsarrangementer, turer og informasjonsformidling. Et viktig felles mål er å arbeide for å styrke og utvikle samisk språk, kultur og identitet

Davvi Nuorra

Davvi Nuorra er en landsdekkende partipolitisk og religiøst uavhengig organisasjon for samisk ungdom i alderen 13–32 år. Davvi Nuorra har som mål å spre kunnskap og informasjon om samiske ungdommers hverdag og livssituasjon, skape samhold, og støtte samiske ungdommer i forhold til sin samiske identitet. Davvi Nuorra jobber blant annet med kompetanseheving blant samisk ungdom i saker som angår samene, ved å arrangere kurs, konferanser og workshops.

www.davvinuorra.org

Samiske organisasjoners ungdomsutvalg

Norske Samers Riksforbund (NSR) og Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) har egne ungdomsutvalg. NRLs ungdomsutvalg jobber i all hovedsak med temaer som angår samisk ungdom tilknyttet reindriften. NSRs ungdomsutvalg jobber med aktuelle ungdomspolitiske saker, både innad i organisasjonen, i forhold til myndighetene, og ikke minst i forhold til Sametinget.

Doajmmasiebrre Julev-Sabme (DSJ)

DSJ er en upolitisk organisasjon som dekker det lulesamiske området. DSJ arbeider med å styrke samiske barn og unges identitet, og har bl.a. arrangert sommerleirer for barn og Hellemo cup i fotball.

www.davvinuorra.org

www.nsr.no

www.nrl-nbr.no

www.dsj.no

Samisk oppvekst – Om tilbud til samiske barn og ungdom. Barne- og familiedepartementet og Sametinget 2003.

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Foto: Min Áigi

Barns rettigheter

FNS KONVENSJON OM BARNES RETTIGHETER forplikter statens myndigheter til å respektere og sikre at barnets rettigheter uttrykt konvensjonen blir etterlevd innen sitt territorium uten noen form for diskriminering, uavhengig av barnets bakgrunn, inklusive barnets eller dets foreldres språk, religion, kultur, nasjonalitet, etnisk eller sosial tilhørighet. Noen av dens bestemmelser har særlig relevans for rettighetene til samiske barn, særlig gjelder det artiklene 2, 17 (d) og 30.

Konvensjonens artikkel 2 forbyr alle former for diskriminering mot barn pga. deres bakgrunn, herunder deres etniske bakgrunn. Artikkel 17 (d) forplikter stater til å oppmuntre massemedier til å ta hensyn til språklige behov hos barn som tilhører minoritets grupper eller urfolk. Artikkel 30 har særlig relevans i samisk sammenheng. Artikkel 30 sier:

«I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkningen, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion eller bruke sitt eget språk.»

Artikkel 30 i konvensjonen om barns rettigheter er svært lik artikkel 27 i Internasjonal konvensjon av om sivile og politiske rettigheter – både i substans og uttrykksform.

Konvensjonens forpliktelser har betydning for norske myndigheters politikk overfor samiske barn på områder som barnehage, grunnskole, videregående skole, media og andre områder av livet der offentlige myndigheter har et ansvar.

Oppfølging av konvensjonen innebærer å skape oppvekstmiljøer der samisk og norsk kultur i størst mulig grad har samme status og oppleves som likeverdige. Dette innebærer også igangsetting av positive tiltak når som helst dette er nødvendig for å oppfylle forpliktelsene gitt i konvensjonen.

Barn og unges oppvekstvilkår fastsettes i stor grad ut fra kommunale beslutninger og gjennom kommunale tilbud og tjenester. Barne- og familiedepartementet søker aktivt å informere og oppmuntre kommunene ta hensyn til de særlige behov samiske barn og unge har. Departementet har bl.a. utviklet et hefte: «Samisk oppvekst – om tilbud til samisk barn og ungdom i 2003», som er sendt til alle landets kommuner. Barne- og familiedepartementet og Sametinget ønsker at heftet skal være en informasjonskilde, inspirator og pådriver for tilrettelegging av oppvekstvilkårene for samiske barn og ungdom rundt i landet.

www.odin.dep.no/bld • www.samediggj.no
Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

Barnehager

KOMMUNENE HAR ET SPESIELT ANSVAR for å sikre samiske barn og unge en oppvekst hvor de får styrket sin identitet og sin tilhørighet til det samiske samfunnet. Dette ansvaret er presisert i barnehagelovens § 8 tredje ledd: «Kommunen har ansvaret for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.»

Samtidig er det understreket i barnehagelovens § 2 fjerde ledd om barnehagens innhold: «Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.»

Ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver ble fastsatt 1. mars 2006 og trer i kraft 1. august 2006. Det samiske perspektivet er en integrert del av rammeplanen.

Ca. 45 barnehager kan i dag betegnes som *samiske barnehager*. Tilbudet omfatter ca. 960 barn i både kommunale og private barnehager. Også noen norske barnehager har tilbud om morsmålsopplæring for samiske barn. De fleste barnehagene er kommunale, men en del er private, og eies av foreninger, enkeltpersoner eller samskipnader. I barnehagene kan det være samiskspråklige barn, samisk/norsk tospråklige barn og norskspråklige samebarn. Målene om formidling av samisk kultur, styrking av samisk språk og kultur, funksjonell tospråklighet og formidling av samisk kultur, nås på forskjellige måter.

Sametinget har ansvaret for *tilskudd til samiske barnehager*. Det tildeles samiske barnehager og norske barnehager med samisk avdeling. Intensjonene er å sette barnehagene bedre i stand til å formidle samisk språk og kultur til barna, og å styrke bruken av samisk språk og identitet.

www.samediggi.no

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

FOTO: MIHKKU SOLBAKK.

FOTO: MIHKKU SOLBAKK.

Arkitekttegning av det nye bygget.

Sámí allaskuvla/ Samisk høgskole

SAMISK HØGSKOLE ble etablert i Guovdageaidnu / Kautokeino i 1989 for å styrke den tradisjonelle og moderne samiske kompetansen.

Samisk høgskole er den eneste høyere utdannings- og forskningsinstitusjonen som skal dekke det samiske samfunnets behov. Samisk høgskole og den samiske forskningsinstitusjonen Nordisk Samisk Institutt er siden 2005 samorganisert og har totalt 80 ansatte. Styret har vedtatt at innen 2011 skal denne være en vitenskapelig høgskole.

Samisk er arbeidsspråk både i undervisningen, administrasjonen og blant ansatte og studenter. Samisk utdanning og forskning danner høgskolens særegne faglige profil og høgskolen har et allsamisk og internasjonalt perspektiv med bla. studenter og ansatte fra alle land i Sápmi: Norge, Finland, Sverige og Russland. Høgskolen har også samarbeid med andre urfolksinstitusjoner, med vekt på det sirkumpolare området.

Det undervises og forskes i fagdisipliner som journalistikk, lærerutdanninger, samisk språk, reindrift, duodji, joik, samisk fortellertradisjon, urfolkskunnskap med mer. Felles for alle fag er at de er basert på samisk kultur og tradisjonskunnskap. De fleste studiene er samlingsbaserte. Høgskolen har årlig omkring 200 studenter.

Man kan lære seg samisk ved å følge samisk innføringskurs som arrangeres sommertid. Deretter er det mulig å fortsette studier i samisk opp til forskningsnivå.

Et felles vitenskapsbygg er under planlegging i Kautokeino. Her vil Samisk Høgskole samlokaliseres med Nordisk Samisk institutt, Sametingets språk og opplæringsavdeling, Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, Internasjonalt fag – og formidlingscenter for reindrift og Samisk Arkiv.

www.samiskhs.no

Samene – en håndbok, Karasjok 2003.

FOTO: MIN ÁIGI.

FOTO: MIN ÁIGI.

FOTO: MIHKKU SOLBAKK.

Gáldu - Kompetansesenteret for urfolks rettigheter

GÁLDU – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter er opprettet som et ledd i norske myndigheters menneskerettighetspolitikk og samepolitikk, og er et supplement til menneskerettighetsmiljøet i Norge. Gáldu betyr kilde på samisk, og senteret har som visjon å være en uavhengig, aktuell og pålitelig kilde om urfolks rettigheter og samiske rettigheter.

Hovedmålet til senteret er bidra til økt kunnskap om og forståelse for samiske og urfolks rettigheter. Det er en faglig selvstendig institusjon, og har som virksomhet å produsere og formidle dokumentasjon og informasjon om samiske rettigheter og urfolksrettigheter. Alle som søker kunnskap om urfolks rettigheter nasjonalt og internasjonalt kan benytte seg av senteret, som holder til i Kautokeino og har tre ansatte.

På Gáldus nettside www.galdu.org finnes rykende ferske nyheter og annet stoff om urfolk verden rundt, og nettsiden er også en ressurs for informasjon om internasjonale og nasjonale konvensjoner, erklæringer, prosesser og andre saker som berører urfolk. Senteret utgir et eget tidsskrift for urfolks rettigheter, Gáldu Čála, med aktuelle temaer og et høyt faglig nivå.

Senterets informasjonspakke «We Are the Sámi» er en samling med grunnleggende informasjon om samene på fakta-ark og DVD, som enkelt kan brukes i enhver sammenheng der samiske forhold skal presenteres.

www.galdu.org
www.dep.no/aid
www.dep.no/ud

Veli-Pekka Lehtola, styreleder for Nordisk Samisk Institutt, har overrakt Israel Ruong stipendet for unge samiske forskere 2006 til Lena Kappfjell. Foto: Johnson Bia.

Nordisk Samisk Institutt

NORDISK SAMISK INSTITUTT er knyttet til Sámi Allaskuvla-Samisk høgskole i Kautokeino. Instituttet ble opprettet i 1973 av Nordisk Ministerråd etter samisk initiativ og ble plassert i Kautokeino. Ministerrådet har tidligere også finansiert driften av instituttet. Nå deles driftskostnadene av Nordisk Ministerråd, Utdannings- og forskningsdepartementet (Norge), Utbildingsdepartementet (Sverige) og Undervisningsministeriet (Finland) i henhold til egen erklæring og etter avtalt fordeling.

Ved opprettelsen av Nordisk Samisk Institutt ble det dannet et grunnlag for samisk forskning på bakgrunn av samisk tenkemåte og behov. Det ble også gitt mulighet til å bygge opp egen samisk fagkompetanse på ulike områder. I dag er det omkring tjuv seniorforskere og forskere som gjennomfører forskningsprosjekter innen samisk språk, samfunns- og rettsforskning. Forskningen drives frem gjennom samarbeid med andre forsknings- og utdanningsinstitusjoner med et allsamisk og internasjonalt utgangspunkt.

Samisk forskning er av avgjørende betydning for å utvikle det samiske samfunn for fremtiden. Et hvert urfolkssamfunn har behov å bygge opp egen kunnskap og kompetanse. Å bidra til utvikling av internasjonal urfolkforskning er en viktig målsetting for instituttet.

Instituttets forskning publiseres primært gjennom skriftserien *Dieđut. Sámi dieđalaš áigečála* er et tidsskrift som utgis gjennom et samarbeid mellom Sámi allaskuvla-Samisk høgskole, Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø og Nordisk Samisk Institutt.

Et felles vitenskapsbygg er under planlegging i Kautokeino. Her vil Nordisk Samisk institutt samlokaliseres med Samisk Høgskole, Sametingets språk og opplæringsavdeling, Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, Internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrift og Samisk Arkiv.

www.nsi.no

Foto: Min Áigi

Internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrif

INTERNASJONALT FAG- OG FORMIDLINGSSENTER for reindrif ble opprettet i 2005 av Kommunal- og regionaldepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Senteret er opprettet for en tidsavgrenset periode. Senteret holder til i Kautokeino. Den daglige driften ledes av daglig leder som tilsettes av styret.

Fag- og formidlingscenteret er en faglig selvstendig institusjon som skal bidra til å opprettholde og videreutvikle en bærekraftig reindrif i nordområdene – og til å styrke samarbeidet mellom reindriffolk. Senteret skal også bidra til å ivareta reindrifens tradisjonelle kunnskaper, og fremme kjennskap og forståelse til reindriften. Fag- og formidlingscenteret skal også yte faglig og administrativ bistand til Verdensforbundet for reindriffolk og dets internasjonale aktiviteter. Målgruppen for senterets virksomhet er reindrifsutøvere, offentlige myndigheter, forsknings- og fagmiljøer, organisasjoner og samarbeidsorganer i Norge og andre land.

Senteret ledes av et styre på fem medlemmer og tre varamedlemmer. Arbeids- og inkluderingsdepartementet oppnevner styrets leder og øvrige styremedlemmer og varamedlemmer i samråd med Verdensforbundet for reindriffolk. Oppnevningen skjer på grunnlag av innkomne forslag fra Verdensforbundet for reindriffolk, Samisk høyskole – Nordisk samisk institutt, Universitetet i Tromsø – avdeling for Arktisk Biologi, Samerådet og reindriforganisasjoner i Norge (Norske Reindrifsamers Landsforbund), Finland (Suoma Boazosámit rs), Sverige (Svenska Samernas Riksförbund) og Russland (Reindeer Herders' Union of Russia).

Internasjonalt fag – og formidlingscenter for reindrif rapporterer årlig til Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

www.reindeercentre.org